

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

**ბაგრატიონიანი ხელმწიფის – არჩილის რიგითობის
დადგენისათვის**

ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის წარმომადგენელ სახელოვან მონარქთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უკავია მეფე არჩილ ვახტანგის ძე ბაგრატიონს (1647-1713), რომელსაც წლეულს დაბადებიდან 370 წელი შეუსრულდა.

წინამდებარე გამოკვლევაში, ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად არის დასმული საკითხი მეფე-პოეტ არჩილის რიგითობის დასადგენად. აქვე მოკლედ არის მოთხრობილი მისი მშობლების, და-ძმის შესახებ და ასევე წარმოდგენილია ჩვენი ვარაუდი იმის თაობაზეც, თუ რატომ მეფობდა ბაგრატიონთა ქართლის შტოს წარმომადგენელი უფლისწული და სამეფო ტახტის ლეგიტიმური მემკვიდრე არა ქართლში, არამედ დანარჩენ ქართულ სამეფოებში – იმერეთსა და კახეთში. ნაშრომი სამი ქვეთავისაგან შედგება.

I. მეფე არჩილის მშობლები და და-ძმა

ქართველ მწიგნობარ ხელმწიფეთა ბრწყინვალე კოჰორტის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი – არჩილი იყო უფროსი ვაჟი და მემკვიდრე ქართლის გვირგვინოსან ვახტანგ V-ისა, იგივე შაჰნავაზ I-ისა, რომელიც 1658-1676 წლებში მეფობდა და დედოფალ როდამისა, რომელიც გახლდათ ასული თავად ყაფლან ბარათაშვილისა.

მომავალი მეფე-პოეტი დაიბადა 1647 წელს. 11 წლამდე იგი იზრდებოდა მუხრანში, თავის მამაპაპისეულ მამულში, ხოლო მამამისის ქართლში გამეფების (1658 წ.) შემდეგ – თბილისში, სამეფო კარზე.

უფლისწულ ვახუშტი ვახტანგის ძე ბაგრატიონის (1696-1756) თხზულებაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ აღნიშნულია, რომ არჩილი იყო „ახოვნებითა, შუენიერებითა, სიმხნითა და ყოვლისა

სამხედრო-სანადიმო ზნითა სრული... შემმართველი, ძლიერი, ლა-
ლი და ამაყი, მონადირე და მოასპარეზე წარჩინებული და სალ-
მრთოთი აღმატებული“ [1, 602].

არჩილი მრავალშვილიან ოჯახში აღიზარდა. მას ათი და-ძმა
ჰყავდა. არჩილის უმცროსი ძმები იყვნენ უფლისწულები: გიორგი,
მომავალში მეფე გიორგი XI, რომელიც ქართლში ორჯერ (1676-
1688 და 1703-1709 წლებში) მეფობდა, ლევანი (გარდაიცვალა 1709
წელს), ალექსანდრე (საისტორიო წყაროებში ჩანს 1666-1697 წლებ-
ში), ლუარსაბი (გარდაიცვალა 1698 წელს) და სოლომონი (გარდა-
იცვალა 1703 წელს) [2, ნუსხა № 4].

უფლისწულ არჩილის მომდევნო ძმის – მეფე გიორგი XI-ის ავ-
ღანეთში დაღუპვის (1709 წ.) შემდეგ, ქართლის მეფე გახდა მისი
მომდევნო ძმის, იმავე წელს გარდაცვლილი ლევანის უფროსი ვაჟი
– ქაიხოსრო I, რომელიც 1711 წელს ასევე ავღანეთში, ყანდაართან
მომხდარ ბრძოლაში დაიღუპა. მეფეების გიორგი XI-ისა და ქაიხოს-
რო I-ის სპარსეთში ყოფნის გამო, 1703 წლიდან ქართლს ჯანიშინის
რანგში განაგებდა არჩილის ძმისწული – უფლისწული ვახტანგ ლე-
ვანის ძე (1675-1737), იგივე მეფე ვახტანგ VI.

არჩილს ჰყავდა დები: ანუკა (საისტორიო წყაროებში ჩანს 1660-
1668 წლებში), თამარი, იგივე გაიანე (გარდაიცვალა 1694 წელს) და
კიდევ ორი და [3, 43], რომლებიც როგორც ჩანს, მცირეწლოვანი
გარდაიცვალნენ და ამიტომ მათი სახელები უცნობია.

საგულისხმოა, რომ არჩილის უფროსი და — ანუკა ბატონიშვი-
ლი 1660 წელს ცოლად გააყოლეს სპარსეთის შაჰინშაჰს [3, 42] —
აბას II-ს (აბას I-ის შვილთაშვილს), სეფიანთა დინასტიის წარმომად-
გენელს, რომელიც 1642-1666 წლებში მეფობდა [4, 598].

ანუკა ბატონიშვილის გათხოვების შესახებ ვახუშტი ბაგრატიო-
ნი გვამცნობს: „მოითხოვა ყენმან ასული ვახტანგ მეფისა ანუკა
ცოლად, მოვიდნენ საჭურისნი ყენისანი და წარიყვანეს დიდითა
დიდებითა“ [1, 449].

აბას II-ის სიკვდილის შემდეგ, მისმა ვაჟმა – შაჰინშაჰმა სულეი-
მან I-მა, იგივე სეფი II-მ (მეფობდა 1666-1694 წლებში), თავისი გარ-
დაცვლილი მამის ქვრივი – ანუკა, მისივე მამასთან, ვახტანგ V-სთან
შეთანხმებით, 1668 წელს ცოლად გააყოლა თავის ერთგულ ქვეშევ-
რდომს — შაჰვერდი-ხანს.

დაქვრივებული ანუკას მეორედ გათხოვების შესახებ მემადიანე
მოგვითხრობს: „შაჰსულეიმან ინება გათხოვება შაჰაბაზის ცოლ-ყო-
ფილის ანუკასი ასულისა მეფისა, და მოინება შიხალიხან იგი ცო-
ლად და ლორისტანის ხანმან. ჰკითხა ესე ყენმან შანაოზ მეფესა,

რომლისა უნებს მიცემად. ხოლო მეფემან არა ინება შიხალიხან, არამედ ლორისხანი, და მისცეს მას. ამისთვის აღუდგა მტრად შიხალიხან და მტერობდა მეფეს“ [1, 454].

არჩილის უმცროსი და — თამარ ბატონიშვილი გაათხოვეს გორის მოურავზე, თავად გივი ამილახვარზე (1636-1700). აქვე დავძენთ, რომ სწორედ მათი შვილთაშვილი იყო ალექსანდრე დიმიტრის ძე ამილახვარი (1750-1802) [5, 106-107] — ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწე, ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის მოწინააღმდეგე.

II. რატომ მეფობდა არჩილი არა ქართლში, არამედ – იმერეთსა და კახეთში

ქართლის მეფის ვახტანგ V-ის მიერ გაცემულ სიგელებში დასახელებულ მის ვაჟებს შორის უფროსი ძე – არჩილი იხსენიება პირველ ადგილზე, როგორც პირმშო და სამეფო ტახტის მემკვიდრე უფლისწული, ხოლო შემდეგ ჩამოთვლილნი არიან მისი მომდევნო ძმები.

მაგალითად, ვახტანგ V-ის (შაჰნავაზის) მიერ 1662 წელს გაცემული დოკუმენტის „შენირულების ნიგნი შაჰნავაზისა სვეტიცხოველისადმი“ დასაწყისში ვკითხულობთ: „ქ. ნებითა და შენევნითა ღმრთისათა ჩუენ, მეფეთ-მეფემან პატრონმან შაჰნავაზ, თანამეცხედრემან ჩუენმან დედოფალთ-დედოფალმა..., პირმშომა და სასურველმა ძემა ჩუენმა პატრონმან **არჩილ**, პატრონმან **გიორგიმ** და პატრონმან **ლევან**, სუეტის ცხოვლის ბატონის კათალიკოზის საქმე ამ რიგად გავარიგეთ“... [6, 224].

უცნაურია, მაგრამ ფაქტია, რომ ქართლის სამეფო ტახტის ლეგიტიმური მემკვიდრე უფლისწული — არჩილ ვახტანგის ძე, მთელ რიგ მიზეზთა გამო, მეფობდა არა ქართლში, არამედ დანარჩენ ქართულ სამეფოებში – იმერეთსა და კახეთში. კერძოდ, კახეთში იგი მეფობდა 1664-1675 წლებში, ხოლო იმერეთში – 1661-1663; 1678-1679; 1690-1691; 1695-1696 და 1698 წლებში, თანაც – დროგამოშვებით.

ვფიქრობთ, რომ ამ ფრიად საყურადღებო ფაქტს შემდეგი ახსნა შეიძლება მოეძებნოს: ვახტანგ V-მ, თავისი შტოდან – მუხრანელ ბაგრატიონთაგან პირველმა მიიღო ქართლის სამეფო ტახტი თავისი შორეული ნათესავისა და მამობილის – მეფე როსტომისაგან, რომელიც 1658 წელს გარდაიცვალა. ამიტომ, ვახტანგ V-ს სურდა, რომ სიცოცხლის ბოლომდე ემეფა, რათა მის გენეტიკურ შთამომავლობას ქართლის სამეფო ტახტი მშვიდობიანად და ლეგიტიმურად გადასცემოდა. იმავდროულად, მას უნდოდა, რომ უფროსი ვაჟი და

მემკვიდრე – არჩილი გაემეფებინა თავის სიცოცხლეშივე, რათა თვითონ დახმარებოდა მართვა-გამგეობაში. არჩილის გამეფებით იმერეთსა და კახეთში, მის გვირგვინოსან მამას სურდა, რომ მოემზადებინა ნიადაგი საქართველოს გაერთიანებისათვის. აქედან გამომდინარე, ვახტანგ V-ს ამოძრავებდა სრულიად პრაგმატული ჩანაფიქრი, რაც საერთო ჯამში საქართველოსთვისაც სასარგებლო იყო [7, 12-13].

III. მეფე-პოეტ არჩილის რიგითობის დადგენისათვის

არჩილ ვახტანგის ძე, რომელიც XVII საუკუნის 60-90-იან წლებში დროგამოშვებით მეფობდა იმერეთსა და კახეთში, თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში იხსენიება **არჩილ II-ის** სახელით [8, 222-223], რაც ჩვენ სადავოდ მიგვაჩნია.

ჩვენი შეხედულებით, ზემოხსენებული მეფე უნდა მოვისხენიოთ, როგორც – **არჩილ I**. ქვემოთ შევეცდებით დავასაბუთოთ ჩვენი მოსაზრება.

თუ საქართველოს ისტორიაში **არჩილ I-ად** ჩვენ მივიჩნევთ ქართლის (იბერიის) მონარქს – არჩილს, რომელიც V საუკუნეში მეფობდა, მაშინ, **არჩილ II** გამოდის ვაჟი ქართლის ერისმთავარ სტეფანოზისა და ძმა მირისა – არჩილი, რომელიც VIII საუკუნეში ერისმთავრობდა.

მკვლევართა ნაწილის ვარაუდით, ზემოხსენებული პირველი არჩილი მეფობდა დაახლოებით 433-467 წლებში და მისი შვილიშვილი იყო ვახტანგ გორგასალი [9, 464].

ახლა, რაც შეეხება მეორე არჩილს. მკვლევართა ერთი ნაწილის აზრით, VIII საუკუნის ათიანი წლების შუა ხანებში, ანაკოფიაში, არაბებთან მომხდარ ბრძოლაში დაჭრილი ერისმთავრის – მირის დალუპვის შემდეგ, ერისმთავრობა მარტომ განაგრძო მისმა ძმამ – არჩილმა [8, 51-53]. მისი ხელისუფლება ვრცელდებოდა ჯერ ეგრისში – 718-719 წლებში [10], ხოლო შემდეგ, კერძოდ – 745 წლამდე, აღმოსავლეთ საქართველოში, ძირითადად კახეთ-ჰერეთში [11].

მკვლევართა მეორე ნაწილი კი მიიჩნევს, რომ „ქართლისა და ეგრისის პატრიკიოსთა უფალის“ – სტეფანოზ III-ის (მეფობდა 717-738 წლებში) ერთი ვაჟი – მირი იყო ეგრისის პატრიკიოსი, რომელიც ამ მხარეს განაგებდა ჯერ მამასთან ერთად (717-738) ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ – დამოუკიდებლად (738-740). სტეფანოზ III-ის მეორე ვაჟი – არჩილი იყო ქართლის პატრიკიოსი, რომელიც სამეფოს მართავდა ჯერ მამასთან ერთად (718-738), ხოლო

მისი გარდაცვალების შემდეგ – დამოუკიდებლად (738-762). ძმისწულის – ევსტათეს მირის ძის მონამებრივი სიკვდილის (738) შემდეგ, არჩილმა ეგრისის პატრიკიოსად თავისი უფროსი ვაჟი – იოანე დატოვა, თვითონ კი უმცროს შვილთან – ჯუანშერთან ერთად აღმოსავლეთ საქართველოში დაბრუნდა. ვინაიდან იმხანად თბილისი, ისევე როგორც ქართლი, იავარქმნილი იყო, არჩილმა კახეთში გადინაცვლა. 762 წელს შემოჭრილმა არაბმა დამპყრობლებმა წამებით მოკლეს ქართლის პატრიკიოსი არჩილი, რომელმაც მაჰმადიანობის მიღებაზე უარი განაცხადა [9, 458-466]. ქართულმა ეკლესიამ არჩილი წმინდანად შერაცხა.

ჯუანშერის თხზულებაში „ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა“ ქრისტიანობისათვის თავდადებული და წმინდანად შერაცხული მეფე არჩილი იხსენიება როგორც „მეფე არჩილ, ძე სტეფანოზ მეფისა და ძმა მეფისა მირისა, ხოსროიანი“ [12, 241], ხოლო ლეონტი მროველის თხზულებას ეწოდება: „წამება წმიდისა და დიდებულისა მონამისა არჩილისი, რომელი იყო მეფე ქართლისა“ [12, 245]. ასე, რომ ორივე ზემოხსენებულ თხზულებაში არჩილი მეფედ იხსენიება.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ზემოთ დასახელებული არჩილ მირდატის ძე „ქართლის ცხოვრების“ I ტომის საძიებლებში მოხსენიებულია როგორც – **არჩილ I**, ხოლო არჩილ სტეფანოზის ძე იმავე საძიებლებში იხსენიება როგორც **არჩილ II** [12, 392].

აკადემიკოს სიმონ ყაუხჩიშვილის რედაქციით გამოცემულ „ქართლის ცხოვრებაში“ გარკვეულ და სავსებით სწორად გადანყვეტილ აღნიშნულ საკითხს, როგორც ჩანს, ბოლო დრომდე სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა და მეფე არჩილ სტეფანოზის ძე – რიგითი ნომრის გარეშე მოიხსენიებოდა [8, 51-53].

უკანასკნელ პერიოდში გამოცემულ ნაშრომებში, აღნიშნული ვითარება შეიცვალა და ორივე მეფე არჩილი სათანადო რიგითი ნომრით მოიხსენიება [9, 482].

ამდენად, ფაქტი ფაქტად რჩება: უდავოა არსებობა ორი არჩილისა, რომლებიც ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებულ ეპოქაში, დაახლოებით სამი საუკუნის დაშორებით მეფობდნენ.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მეფე-პოეტი არჩილი, რომელიც დროგამოშვებით მეფობდა იმერეთსა და კახეთში – ჩვენი შეხედულებით, ვერანაირად ვერ ჩაითვლება არჩილ II-დ.

ისმის კითხვა: მამ რომელი რიგითი ნომერი უნდა მიენიჭოს მეფე-პოეტ არჩილს?

აქ უნდა გავიხსენოთ ის უდავო ფაქტი, რომ ქართლის მონარქთა და ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონან ხელმწიფეთა ნუმერაცია გა-

აგრძელეს: 1) **გაერთიანებული საქართველოს ხელმწიფეებმა**, ამ სამეფოს დაშლის (1466 წელი) შემდეგ, 2) **ქართლის მეფეებმა**, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოს გაერთიანების (1762) შემდეგ – 3) **ქართლ-კახეთის მეფეებმა**, რომელთა რეზიდენციაც მდებარეობდა საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს (შემდგომში კი – ქართლის სამეფოს) ყოფილ დედაქალაქში – თბილისში.

მაგალითად, ქართლის მეფე არჩილ I-ის სახელოვანი შვილიშვილი – ვახტანგ გორგასალი ქართულ ისტორიოგრაფიაში ცნობილია როგორც მეფე **ვახტანგ I**, ხოლო **ვახტანგ II**-ის სახელით იხსენიება დავით VI ნარინის ვაჟი, რომელიც 1289-1292 წლებში აღმოსავლეთ საქართველოში მეფობდა. შესაბამისად, **ვახტანგ III**-ის სახელით იხსენიება დემეტრე II თავდადებულის ვაჟი, რომელიც ერთიან საქართველოში 1298 და 1302-1308 წლებში მეფობდა. ამ სახელის მქონე მომდევნო ხელმწიფე – **ვახტანგ IV** – ერთიან საქართველოში 1442-1446 წლებში მეფობდა. იმავე სახელის მქონე მომდევნო ხელმწიფე – **ვახტანგ V** (იგივე – შაჰ ნავაზი) ქართლში 1658-1675 წლებში მეფობდა. იმავე სახელის მქონე მომდევნო ხელმწიფე იყო მისი შვილიშვილი, ქართლის სჯულმდებელი მეფე – **ვახტანგ VI** (1675-1737).

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ასევე დადგენილია, რომ ტაოკლარჯეთის ბაგრატიონი ხელმწიფის, „ქართველთა მეფის“ ტიტულის მფლობელი დავით III კურაპალატის გარდაცვალებიდან (1001 წელი) 88 წლის შემდეგ გამეფებული ამავე სახელის მქონე მომდევნო მონარქი იყო – დავით IV (1073-1125), რომელიც ერთიან საქართველოში მეფობდა და ცნობილია სახელით – „დავით აღმაშენებელი“.

ახლა, რაც შეეხება საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული დანარჩენი ქართული სამეფოების – კახეთისა და იმერეთის ბაგრატიონ ხელმწიფეებს.

როგორც ქართულ ისტორიოგრაფიაშია დამკვიდრებული, საქართველოს ერთიანი სამეფოს დაშლის შემდეგ ტახტდაკარგული და 1466 წლიდან კახეთში გადახვეწილი მეფედყოფილი **გიორგი VIII** უკვე იხსენიება კახთა მეფე **გიორგი I**-ის სახელით. იგი კახეთში 1466-1476 წლებში მეფობდა. მისი გარდაცვალების შემდეგ კახეთში გამეფებული მისივე ვაჟი იხსენიება როგორც – **ალექსანდრე I** (მეფობდა 1476-1511 წლებში), ხოლო ამ უკანასკნელის ძე, როგორც – **გიორგი II** (მეფობდა 1511-1513 წლებში) და ა. შ. რაც შეეხება აღნიშნული გიორგი II-ის მოსახელე მის პირდაპირ შთამომავალ მონარქს – მომდევნო გიორგის, რომელიც 1798-1800 წლებში მეფობდა, იგი ცნობილია არა როგორც – გიორგი III, არამედ როგორც – **გიორგი XII**, ვინაიდან იგი მეფობდა არა კახეთში, არამედ ქართლ-კახე-

თის გაერთიანებულ სამეფოში, რომლის სატახტო ქალაქს წარმოადგენდა თბილისი – ერთიანი საქართველოს სამეფოს ყოფილი დედაქალაქი.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ასევე დამკვიდრებულია, რომ იმერეთის მეფეებმა გააგრძელეს არა ერთიანი საქართველოს ხელმწიფეთა ნუმერაცია, არამედ – დასავლეთ საქართველოს, იგივე ლიხთ-იმერეთის მონარქებისა. ამ სამეფოს საფუძველი ჩაეყარა მონღოლთა ბატონობის პერიოდში, როდესაც დამპყრობელთაგან განდგომის (1259) შემდეგ, თბილისიდან გაქცეულმა საქართველოს მეფემ დავით VI ნარინმა თავი შეაფარა ლიხთ-იმერეთს და იქ განაგრძო მეფობა. ასე გამოეთიშა ეს მხარე ერთიან საქართველოს. დავითის გარდაცვალების (1293) შემდეგ, მისი შთამომავლები ლიხთ-იმერეთში მანამდე მეფობდნენ, სანამ გიორგი V ბრწყინვალემ ხელახლა არ გააერთიანა საქართველო.

1462 წელს სამოქალაქოს (ქუთაისის ოლქის) ერისთავი ბაგრატი განუდგა თავისივე ნათესავს – საქართველოს მეფე გიორგი VIII-ს და მომდევნო წელს ქუთაისში მეფედ ეკურთხა. 1466 წელს ბაგრატი ქართლიც დაიმორჩილა, თავი საქართველოს მეფედ გამოაცხადა და ქართლ-იმერეთში გარდაცვალებამდე (1478) მეფობდა. ამის შემდეგ ქართლში გამეფდა კონსტანტინე II, რომლის პირდაპირი შთამომავლობაც ამ სამეფოს ორ საუკუნენახევარზე მეტხანს განაგებდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თუმცა ზემოხსენებული ბაგრატი იყო ერთიანი საქართველოდან 1462 წელს გამოყოფილი იმერეთის პირველი მეფე (1466 წლამდე), იგი ქართულ ისტორიოგრაფიაში იხსენიება როგორც **ბაგრატი II**, ვინაიდან **ბაგრატი I-ად** მიჩნეულია შორაპნის ერისთავი, რომელიც ამ მხარეს 1329-1372 წლებში განაგებდა. ისიც საგულისხმოა, რომ ქართლის შეერთების შემდეგ, იგივე ბაგრატი იხსენიება როგორც – **ბაგრატი VI**, ვინაიდან ამ შემთხვევაში მან გააგრძელა ნუმერაცია ერთიანი საქართველოს მეფეებისა, კერძოდ, მოგვევლინა მემკვიდრედ და მოსახელედ ბაგრატი V-ისა, რომელიც 1360-1393 წლებში მეფობდა. რაც შეეხება ამ სახელის მქონე მომდევნო მეფეს იმერეთში, იგი იყო შვილიშვილი ზემოხსენებული ბაგრატი II-ისა და შესაბამისად ცნობილია როგორც – **ბაგრატი III**, რომელიც მეფობდა 1510-1565 წლებში [10, 232-236]. ანუ მან, როგორც მხოლოდ იმერეთის ხელმწიფემ, გააგრძელა ნუმერაცია ამ სამეფოს მონარქებისა და არა ერთიანი საქართველოს, ანდა ქართლ-იმერეთის მეფეებისა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სრულიად კანონზომიერად გვესახება მეფე-პოეტ არჩილის მოხსენიება სახელწოდებით – **არჩილ I**,

ვინაიდან იგი მეფობდა იმერეთსა და კახეთში. იმ შემთხვევაში კი, თუ ხსენებული პიროვნება იმეფებდა ქართლში, მაშინ ის სახელდებული იქნებოდა, როგორც – არჩილ III, ვინაიდან ასეთივე სახელის მქონე მონარქი ამავე სამეფოში წარსულში უკვე ორჯერ მეფობდა.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, წიგნში „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. IV, თბილისი, 1973.
2. ბაგრატიონები, სამეცნიერო და კულტურული მემკვიდრეობა, სამეცნიერო სტატიების კრებული, გენეალოგიური ნუსხებითურთ, როინ მეტრეველის რედაქციით, თბილისი, 2003.
3. С. Думин, П. Гребельский, Дворянские роды Российской империи, т. III, Москва, 1998.
4. Н. Сычев, Книга династий, Москва, 2006.
5. С. Думин, П. Гребельский, Дворянские роды Российской империи, т. IV, Князя Царства Грузинского, Москва, 1998.
6. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.), ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ისიდორე დოლიძემ, თბილისი, 1965.
7. ნიკო ჯავახიშვილი, ცხოვრება და ღვაწლი მეფე არჩილისა, ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი „ისტორიანი“, თბილისი, 2017, № 7 (79).
8. საქართველოს მეფეები, ავტორთა კოლექტივის ნაშრომთა კრებული აკადემიკოსების მარიამ ლორთქიფანიძისა და როინ მეტრეველის რედაქციით, თბილისი, 2000.
9. მანანა სანაძე, ქართველთა ცხოვრება, წიგნი III, ქართლის მეფეებისა და პატრიკიოსების ქრონოლოგია (ფარნავაზიდან – აშოტ კურაპალატამდე), თბილისი, 2016.
10. გურამ აბრამიშვილი, სტეფანოზ მამფლის ფრესკული წარწერა ატენის სიონში, თბილისი, 1977.
11. დავით მუსხელიშვილი, უჯარმა, თბილისი, 1966.
12. ჯუანშერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა, წიგნში: „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. I, თბილისი, 1955.

Niko Javakhishvili

*Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakhi-
shvili Tbilisi State University, Ivane Javakhi-
shvili Institute of History and Ethnology, Chief
Scientist of the Department of Modern and
Contemporary History*

**For Fixing of the Rank Number for the Representative
of the Bagration's Dynasty – the King Archil**

Summary

The King Archil (1647-1713), the son of Vakhtang Bagration, holds one of the distinguished place among the prominent monarchs of the Bagration's millennial royal dynasty. The ongoing year is the 370th anniversary of the King Archil's birth.

The presented research is the first in Georgian historiography where the issue to fix the rank number for the King-poet Archil is stated. The research contains the short stories about the prince's parents, siblings and presents our assumption about the reason of why the King Archil, who was the representative of the Bagration's Kartli branch reigned not in Kartli kingdom, but in Imereti and Kakheti kingdoms. The research contains three subchapters.